

Адамовіч Г.Я.

Кніга Рыгора Барадуліна і Васіля Быкава «Калі рукаюцца душы...»: мадыфікацыі інтэрдысцыплінарнага праекта

Паняцце “інтэрдысцыплінарны” ў семантычным коле навуковай тэрміналогіі знаходзіцца сярод такіх паняццяў, як “інтэрнацыянальны”, “інтэртэкстуальны”, “інтэрактыўны”, “інтэрвакальны”, “інтэрлінгвістычны”, “інтэркантэкстуальны” і інш. Інтэрдысцыплінарны праект звязаны з міжпрадметным, комплексным вывучэннем літаратуры – памежным кірункам, які можа быць названы інтэрдысцыплінарным літаратуразнаўствам. Пытанні тэорыі і гісторыі літаратуры ў межах апошняга спалучаюцца з тэарэтычнымі і гістарычнымі праблемамі іншых галін ведаў.

Спецыфіка інтэрдысцыплінарнасці выяўляецца ў памежным характары функцыянавання феноменаў як аб’ектаў, агульных для дысцыплін гуманітарнага і негуманітарнага профіляў. Сярод праблем міждысцыплінарнага вывучэння літаратуры (і кнігі Р.Барадуліна і В.Быкава ў прыватнасці [1]) можна вылучыць наступныя:

- сінкрэтычны характар мастацтваў у старажытным свеце, іх сінтэз у культурах наступных эпох. Чаргаванне паэзіі з прозай (як і ў дадзеным выпадку) выяўляе глыбінныя карані мастацкай творчасці і з’яўляецца прыкметай калектыўнага працэсу стварэння тэксту;
- жанрава-родавая дыфузія (вершаліст) суадносіцца з крышталізацыяй мастацкага феномена ў яго кананічнай структуры (напрыклад, у жанры прыпавесці);
- тэкст можа мець маналагічны і дыялагічны, “чысты” і “пераходны” характар адначасова;
- дыскрэтнасць мастацкага слова (паэта, празаіка) не адмаўляе цэласнасці мастацкага тэксту (у межах асобнай кнігі);
- мастацкі свет разглядаецца як “закрытая” і “адкрытая” сістэма;
- цэнтрабежная і цэнтраімклівая тэндэнцыі абумоўліваюць спецыфіку функцыянавання мастацкіх вобразаў;
- сінхранічны / асінхранічны ўзроўні адрозніваюць мастацкія феномены ў часе;
- цыклічна-хвалевае прырода мастацкага тэксту нараджае колазварот ідэй, тэм, вобразаў, заканамернасць іх з’яўлення ў творчасці паэтаў і празаікаў розных эпох і народаў.

Аспекты мадыфікацыі мастацкага тэксту звязаны са спецыфікай функцыянавання мадэлей інтэртэкстуальнасці (сувязі тэксту з тым, што раней створана пісьменнікамі – і двума аўтарамі дадзенай кнігі, і многімі іншымі), кантэкстуальнасці (узаемадзеяння сістэм *літаратуры* і *мастацтва* ў кнізе двух аўтараў), камунікатыўнасці (*аўтар* – *чытач*) і інш. У сваю чаргу

гэтыя відазмяненні, абумоўленыя наяўнасцю розных сістэм, з’яўляюцца асноваю інтэрдысцыплінарнага праекта, у якім у сваю чаргу вылучаюцца:

- мадэль узаемадзеяння двух відаў мастацтва слова (паэзіі і прозы);
- мадэль міжжанравага, жанрава-родавага ўзаемадзеяння (“рукавання”);
- мадэль узаемадзеяння мастацтва слова і выяўленчага мастацтва;
- мадэль мастацкага афармлення кнігі: мастацкае слова дапаўняецца аўтарскім малюнкам, фотаздымкамі (архітэктоніка кнігі), істотнае значэнне маюць надпісы, подпісы, даты;
- мадэль узаемапрацікнення мастацкага і дакументальнага планаў пры стварэнні мастацкага свету твораў;
- сістэма *аўтар – чытач* ускладняецца наяўнасцю аўтара-чытача;
- мадэль узаемадзеяння нацыянальнага – замежнага: Германія – Беларусь – Чэхія – Беларусь.

У аснове кнігі “Калі рукаюцца душы...” – гінтэз двух пачаткаў – калектыўнага і індывідуальнага. Літаратура і мастацтва XX ст. пакінулі шмат незразумелага, пра што можна толькі здагадвацца, аб чым з поўнасцю перакананасцю сцвярджаюць немагчыма. Прычынамі гэтага з’яўляюцца часцей неакрэсленасць, шматзначнасць калектыўнага неўсвядомленага, звязанага з архетыпамі, і індывідуальнага неўсвядомленага, акрэсленага спецыфікай жыццёвага лёсу чалавека. Першы з двух пачаткаў – калектыўнае – вядзе да перадгісторыі чалавечай цывілізацыі і сусветнай (бо нацыянальнай) літаратуры. Другі звязаны з праблемай творцы.

Адна з крыніц інтэрдысцыплінарнасці знаходзіцца ў самім суб’екце, якім з’яўляецца не толькі аўтар, але і чытач. Менавіта жыццёвы вопыт кожнага, прафесійныя веды і духоўны склад асобы фарміруюць спецыфіку стварэння і ўспрымання мастацкіх вобразаў. *Калі рукаюцца душы*, адна з іх толькі прыадчыняе свае таямніцы. Аб *іншым* другі можа толькі здагадвацца.

У кнізе можна вылучыць некалькі ўзроўняў інтэрдысцыплінарнага плану:

- Сацыякультурны кантэкст звязаны з архетыпамі-апазіцыяй Радзімы і чужыны. Гісьменнік у эміграцыі – скразны матыў, вандроўны сюжэт у сусветнай літаратуры. Мадэль страчанай і вернутае радзімы, Часу, што можна вярнуць дзякуючы мастацтву, лістам сябра, еднасці мовы, існаванню Бацькаўшчыны;
- Канцэптасфера: Радзіма, вялікая і малая (“з падстрэшша роднае хаты”: Бычкі, Верасовачкі, Ушаччына) – радавод, дом; чужына / журбіна, Племя / Правадыр / Вялікі Паход;
- Філасафемы-апазіцыя: дабро – зло, жыццё – смерць;
- Топік: расстанне – вяртанне; Лёс / Кон / доля; зоркі / аблогі / неба / дол;
- Скразныя матывы: самота / холад / зіма; жаль / скруха / журбіна / зіма; гора / бяда; вандраванне / блуканне; пошукі / страты / набыццё (радзімы, самога сябе, народа-нацыі);

▪ Архетыпы: прарок / апостал / анёл; Бог / Крыж; мастак / мы (нас, намі); пахаджане; карнікі – нескаронныя; Васіль / васількі. Архетыповасць пахаджан: біблейскі міф пра Маісея і пошукі зямлі абетаванай (страчанай радзімы) звязваецца са зваротам, з пошукамі саміх сябе, з вяртаннем назад, да каранёў – і ў фізічным свеце, і ў духоўным плане (вобраз “паломніцтва” ў Гесэ). Пошукі працягнуты ў мінулае, як і ў будучыню – да набыцця радзімы, народа, саміх сябе...

Адным з варыянтаў вывучэння мастацкага твора з пазіцый міждысцыплінарнага падыходу з’яўляецца разгляд твора, праведзены на аснове пэўнай філасофскай ідэі, з вылучэннем прыярытэтнай заканамернасці, якая прыпадабняе мастацкі твор і свет рэчаіснасці, даследуемы ў катэгорыях іншых навук і мастацтваў.

Мастацкі свет кнігі, створаны на скрыжаванні мастацкіх светаў двух аўтараў, функцыяніруе па спецыфічных законах, але ўключаны ў жыццёвы лёс іншага чалавека (чытача, даследчыка, творцы), набывае новыя параметры, успрымаецца на іншых узроўнях вытлумачэння.

«У меня в результате испытаний выработалось очень горькое чувство истории...Периодически являются люди, которые с большим подъемом поют: “От ликующих, праздноболтающих, обагряющих руки в крови, уведи меня в стан умирающих за великое дело любви”. И уходят, несут страшные жертвы, отдают свою жизнь. Но вот они побеждают и торжествуют. И тогда они очень быстро превращаются в “ликующих, праздноболтающих, обагряющих руки в крови”. И тогда являются новые люди, которые хотят уйти “в стан умирающих”. И так без конца совершается трагикомедия истории» [2 с.244].

Гэта думка М.Бярдзяева можа быць філасофскай высновай, народжанай з прыпавесцей В.Быкава, змешчаных у кнізе “*Калі рукаюцца душы*”. Або наадварот, быкаўская проза апошняга дзесяцігоддзя з’яўляецца ілюстрацыяй гістарычнай заканамернасці, выяўленай рускім філосафам. Гістарычная заканамернасць у сваю чаргу вызначае той “звышзакон”, па якім функцыяніруе мастацкі свет кнігі Р.Барадуліна і В.Быкава. Гэты закон бачыцца формай колазвароту, ланцуговай рэакцыяй пачаткаў і канцоў, паўтарэннем сказанага *раней і іншымі*, адкрыццём на месцы, дзе ўжо былі *раней і іншыя*. Але згодна з гегелеўскай логікай, дыялектычным зняццём *ранейшага і іншага*, на аснове чаго нараджаецца новае веданне.

“Шкада, але мы, беларусы насуперак усяму (часам і сабе) усё яшчэ мкнемся даказаць сьвету, што маем неадчэпны намер людзмі звацца” [1, с.5]. Адным і тым жа клопатам заахвачаны ў пачатку XX ст., у пачатку XXI ст. і ці не болей, чым стагоддзем раней. І ў гэтых клопатах – адзін з напрамкаў ператварэння вершалістоў у кнігу, “дакументальных сведчанняў” – у мастацкае абагульненне. Задача “людзмі звацца” становіцца “звышзадачай” літаратуры, беларусаў, пакаленняў тых, хто нараджаецца на гэтай зямлі.

Мастацкі свет кнігі з'яўляецца па сваёй прыродзе “цыклічна-карпускулярным”, дзе рэчыва аўтарскай думкі, арыгінальны вобраз узаемапранікальныя з тым, што пройдзена раней, але ўнесена на новы ўзровень асэнсавання.

Форма кнігі – “дуэт” [1, с.5], сугучча галасоў, дзе ў кожнага з аўтараў свой жыццёвы вопыт, мастацкая сістэма і спецыфіка яе рэалізацыі. Але галасы аўтараў утвараюць таксама канон, дзе творцы вядуць адну і тую ж тэму, уступаючы адзін услед за другім. Так В.Быкаў і Р.Барадулін разважаюць над праблемамі таталітарызму, шляхоў і кірункаў развіцця грамадства, узаемаадносін паэта і натоўпу, вышэйшай улады і асобнага чалавека. Кантрапунктны прынцып пабудовы мастацкага твора – прыкмета яго інтэлектуалізацыі, узаемапранікнення інтуітыўнага і рацыянальнага, мастацкага і навуковага.

“Лісты ў Нямецчыну з Вушачы” – “Байкі жыцця” – “Лісты ў Нямецчыну з Менску” – “Абязбожаны люд” – “Лісты ў Злату Прагу з Менску” – “Хутаранцы” : “Ён слаў мне іх у Фінляндыю, затым у Нямецчыну... Мой адказ на ягоныя паэтычныя лісты быў апасцюкаваны, можа не заўжды адэкватны...” [1, с.5]. Ёсць пэўная заканамернасць, цыклічнасць у гэтым колазвароце, тое, што дзякуючы пастаянству, размеранасці, няўхільнасці здольнае выкрышталізаваць пачуццё ў паэтычны вобраз, а вобраз – у новую думку, у думку чытача (і аўтара-чытача), сугучную аўтарскай, але адрозную ад аўтарскай, індывідуальным лесам афарбаваная.

“Між тым, у паўсядзённым жыцці справа дайшла да апошняй мяжы галечы. Жахліўцы зьелі ўсё жывёлу, нават кароў. Узімку тых не было чым карміць, бо вынішчылі на корм увесь хвойнік...

... мабілізоўваць не было каго. Знікла насельніцтва. Частка – з голаду й хваробаў, частка таму, што найўна паверыла, быццам яго няма й не было ніколі” [1, с.57–58] – “Затушыць дзікая трава Пажар цнатлівы сьціпрых красак. Заглушыць дзікая трава Вясёлы сьмех калёраў лугу. Задушыць дзікая трава Усё, што дыхае на волі” [1, с.130] – “Затаіўшыся ў нары, Хвастаты марудна ачуньваў ад начных перажыванак і думаў, што цяпер яго галоўныя ворагі – яго ж суродзічы. Ён будзе іх бязлітасна нішчыць ужо хоць бы таму, што ён самы дужы” [1, с.204]. – “Цені ў цемру едуць на кратах. Прагнасьцю зьнясільваецца праца. Мы зямлю перасалілі так, Што яна гатова разарвацца...” [1, с.245].

Разважаючы над праблемамі колазвароту, цыклічнасці гісторыі, акадэмік Дз.У.Затонскі тым не менш шукае Мэту. Ці ёсць Мэта ў мастацтва? Ці ёсць Мэта ў чалавечай гісторыі, і значыць, яна разгортваецца ў бок Прагрэсу? “Но мне... видится *отнюдь не борьба*, тем более, не *борьба идеологий*, а *спонтанный циклический процесс*, к тому же еще и начисто лишенный привнесенной Цели» [3, с.143].

Усё ж на маю думку, застаючыся ў колазвароце праблем, творца падобны Сізіфу, які ўзвальвае на свае плечы адказнасць за свой лёс і за выбар багоў, не адракаецца ні ад свайго лёсу, ні ад сваёй адказнасці.

Задача дадзенага выступлення (якой зрэшты мне бачыцца і галоўная задача творцы) – знайсці ў гэтым колазвароце Мэту, Сэнс, які набывае цэнтраімклівы кірунак, уводзячы ўбок ад замкнёнага кола праблем, парушае межы закрытасці сістэмы і ўздымае на новы ўзровень яе функцыянавання.

Вядома, што адну і тую ж справу можна рабіць з рознымі пачуццямі, адносінамі да справы: я капаю ямы, – кажа першы, я саджу сад, – кажа другі. Пісьменнік – гэта той, хто цяжкую паўсядзённую працу, якая назаўтра гэтаксама ж няўмольна чакае свайго выканаўцу, гэтай працы здолее надаць Сэнс. Р. Барадулін і В. Быкаў з ліку тых, хто здольны надаць Сэнс звыкламу, замкнёнаму ў цяжкім пакручастым шляху, паўсядзённаму чалавечаму існаванню, узвысіўшы яго да Лёсу Народу, што мкне да Волі, да Мэты, да адкрытасці Свету, да права “людзмі звацца”. Яны з кагорты тых, хто здольны ўбачыць гэты Сэнс ва ўмовах, калі пэўныя з’явы паўтараюцца наноў і наноў у жыцці чалавека, грамадства, пачаленняў, нацыі, набываючы характар заканамернасці.

У колазвароце праблем творцы рухаюцца да адной мэты – “набліжэння да ісціны” [1, с.5].

Якую ісціну шукаюць пісьменнікі? Да якой ісціны набліжаюцца, вядуць, што адкрываюць? І чаму кожны, хто думае, шукае, кожны, хто адчувае ў сябе прагу да творчасці, адкрывае ў ёй і дзякуючы ёй сваю ісціну?

Кожны раз, едучы з Мінска ў Глушу і абратна, звяртаю ўвагу на вялікае гняздо, пабудаванае на вяршыні старой сасны. Каля гэтай сасны стаіць помнік – гармата мінулай вайны, яна глядзіць у неба, дзе свае гнёзды звiлі птушкі. І кожны раз я бачу ў гняздзе бусла. Вясной, летам, у раннюю восень. Гэта той самы бусел ці іншы, другога... дзесятага ... памёту? Чаму птушка наноў і наноў вяртаецца ў сваё гняздо?

Які сэнс у тым, што Сізіф раз за разам коціць свой камень на вяршыню гары?

Які сэнс у тым, што паэт пастаянна вяртаецца на кругі свая, да “падстрэшша мамінае хаты”?

Які сэнс у тым, што творцы розных краін і часоў раз за разам пішуць пра адно і тое ж?

“Набліжэнне да ісціны”...

“Людзі сьмяяліся, абдымаліся, рагаталі, сьцяміўшы, што доўгае валадарства часу скончылася.

Да пачатку новага валадарства – Сьмеху – заставалася небагата часу. Ды людзі не ведалі пра тое” [1, с. 44]... “Пачалася новая эра – эра Вялікага Жаху.

Але тое – асобная гісторыя, пра якую летапісец раскажа наступным разам” [1, с.51] – “У неба ўзьняўся віхор чорнага дыму, пылу й смуроду, у якім знікла ўсё разам з Жахам.

Калі праз стагоддзье той пыл-дым патроху развееўся, дык людзі з Усходу й Захаду ўбачылі гіганцкае правалье ў сярэдзіне кантыненту” [1, с. 59].

Чаргуюцца – змыкаюцца між сабой уладарствы, панаванне адной сілы змяняе другую з дакладнасцю наадварот і на дзіва з тымі ж самымі вынікамі. Хваля ўздыму змяняецца чарговай хваляй заняпаду, што ў сваю чаргу пераходзіць у новы ўздым, пакуль гісторыя не заканчвае свой чарговы цыкл. Тэорыя кругазвароту Джамбіцісты Віко стала асновай рамана А.Франса “Востраў пінгвінаў”, а думка італьянскага філосафа аказалася сугучнай Эклезіясту.

“Няма нічога новага...” І новае ўлада змяняе старую, і няма нічога новага... Наноў гэта думка паўтарылася ў радках В.Быкава. Новая мара залунала над натоўпам, але “Усё паўтаралася, як і раней. Мяняліся толькі правадры” [1, с.107].

Не столькі канкрэтнасць, як усеагульнасць сітвалаў уласціва кнізе Р.Барадуліна і В.Быкава. Гэта тлумачыць, умацоўвае думку Оруэла пра тое, што ўсё XX стагоддзе – таталітарнае. Працяг гэтай высновы – прага да ўлады – вызначаецца як адно з найвялікшых спакушэнняў роду чалавечага. Ад спакусы Сатаны здолеў адмовіцца Ісус Хрыстос, але гэта спакуса прываблівае ва ўсе часы звычайнага чалавека і ператварае яго ў дыктатара. Так чалавек прадае сваю душу д’яблу, гора, на якую Сізіф коціць свой камень, трансфармуецца для яго ў райскі сад, камень ператвараецца ў райскі яблык, спажыванне якога становіцца небяспечным для астатніх.

Паўтаральнасць, замкнёнасць жыццёвых колаў сублімавалася ў *свет як тэкст* і *тэкст як свет* у постмодэрнісцкім мысленні. “Хвастаты”, “Кошка і мышка”, “Пагібель зайца”, “Вуціны статак”, “Парсюк” – эзопавы гісторыі, што трансфармаваліся у новай парадыме хронасу і топасу. У гэтай парадыме прыпавесці спалучаюцца з жывёльным эпсам узору “Рамана пра Рэнара”, дзе гісторыя грамадства інтэрпрэтавана ў вобразе царства жывёл. У гэтым шэрагу вылучаецца і прыпавесць Оруэла пра ферму жывёлаў. Яе насельнікі будуць адмысловы ветрак, ажыццяўляючы сваю “амерыканскую мару”, падобна героям быкаўскай “Вежы”. Будавалі адно, а пабудавалі іншае, рэалізуючы на практыцы заповіт “усе жывёлы роўныя”. Толькі чаму няўхільна і паўсямясна ажыццяўляецца заканамернасць паяўлення “раўнейшых за іншых”?!

Зразумела, што, ствараючы свае прыпавесці, В.Быкаў, з аднаго боку, выступаў як сведак на судзе супраць таталітарнай улады, супраць сляпога ў сваёй апантанасці грамадства, супраць таго, хто здраджвае чалавечаму ў самім сабе. Ім рухае прага “набліжэння да ісціны” – тое, што размыкае кола замкнёнага на самім сабе існавання і з’яўляецца адказам творцы на закон, які няўхільна спраўджваецца. І адказ гэты гучыць як адмаўленне: “Каб вы здохлі!” [1, с. 69] і як вера: “Я хачу, каб вясёлага....” [1, с. 321].

Пошукі ісціны набліжаюць чалавека да мэты, калі ён рухаецца ў гэтым кірунку. Мэта, акрэсленая Р.Барадуліным, – забіць “зверга ў сабе” [1, с. 330].

Гэта мэта з кола тых, дзе героі, падобна Дыягену, днём з агнём шукалі чалавека. Шукалі чалавека, а знаходзілі звера – адзін з магчымых варыянтаў. «Как славно загнать человека в капкан, как славно травить человека» Р.Кіплінга паўтараецца амаль праз стагоддзе У.Голдзінгам: “Я думаю, что зверь ... это мы сами”, калі дзеці палююць адзін на другога. “Уплыў звера” [1, с. 330] – з наймагутнейшых у свеце, і ніякая цывілізацыя не здольная зруйнаваць яго.

Скразныя матывы, сусветныя вобразы з’яўляюцца і знікаюць паўсюдна, з кожным новым пакаленнем, таму што чалавечыя заганы ўзнаўляюцца і бяруцца ў сілу, як *баабаб* на *астэроідзе В-612*, які трэба выкараняць, каб яны, *баабобы*, не разарвалі твой маленькі сусвет, як і свет вялікі, на кавалкі.

“Племя ішло марудна і доўга” [1, с. 104] – з поўдня на поўнач, з балота ў сцюздзены край, з неспраўджаных мараў у краіну надзеі – вечны колазварот “Я буду панаваць”, “Я паную”, “Я панаваў”, “У мяне няма больш гаспадарства”. Толькі Кола Фартуны чамусьці не спраўджваецца для ўсіх, *каб ніхто не застаўся пакрыўджаным*.

Няма нічога новага... і ўсё ўжо напісана... – “... все уже сказано – детской рукой из-под снега торчащей на скалах» (Л. Рэмбо) – «... о чем писать? Все написано давно (Лерм.)» [4, с.279] Пытанне, якое правамерна ў постмадэрнісцкім свеце, было тым не менш сфармулявана М.Лермантавым:

...О чем писать? Восток и юг

Давно описаны, воспеты...

...Скажите ж мне, о чем писать?... [5, сс. 67, 70],–

перайначана, інтэрпрэтавана В.Розанавым: “... Все написано *давно* (Лерм.)”.

“Пахаджане” Быкава – “Паязджане” Купалы – “Бесы” Пушкіна – *нясе туды, нясе сюды, удаліх мяне...*

Скразны матыў бы кропля ў аблоках, набухае, пакуль не стане цяжарнай, каб апладніць сабою зямлю. І ёй насустрач зямля ўзрываецца новым жыццём. Міф набывае новае жыццё. В.Быкаў, Р.Барадулін, ачышчаючы гаючыя крыніцы жыцця, надаюць новы кірунак, новы ўзровень асэнсавання старых праблем, паглыбляюць рэчыва, па якім рухаюцца мастацтва і навука ў спасціжэнні ісціны, а значыць, чалавека.

Сяляне коцяць уверх камень, які небяспечна навіс над вёскай. Але толькі ўпартая нязгода быць аднойчы пахаванымі пад гэтым камянем, адно толькі ўсемагутнае пачуццё страху, якое ніколі не давала магчымасці расслабіцца, ніколі на гэтым або дзякуючы гэтаму не ўсцягнуць таго камяня, не ўратавацца ад небяспекі. Не толькі нязгода з векавечным прысудам багоў рухае Сізіфам. Хоць і парывістае адмаўленне: “Каб вы здохлі!..” [1, с. 69],– часам здольна абудзіць, узрушыць да жыцця нешта новае.

Абсурд не ўратаўвае ад абсурду. Забіць чалавека – не значыць пазбавіцца ад яго. Урсула і Хасэ Аркадзія Буэндзіа “прыкутыя” да трупа Прудэнсіа Агільяра, забітага Хасэ Аркадзіа. Ларан і Тэрэза Ракен ужо не здолеюць пазбавіцца ад забітага імі ж Каміла, адно толькі смерць у стане ўратаваць

герояў ад іх саміх. Так ранейшы сябар становіцца забойцам, не ведаючы, што ад трупа ён ужо не пазбавіцца ніколі (апавяданне В.Быкава “Труп”).

Нешта большае павінна быць ва ўсёй гэтай паўтаральнасці, цыклічнасці, хвалеваасці ўздымаў – заняпадаў.

Быкаўскае “набліжэнне да ісціны” спалучаецца з барадулінскай перасцярогай “ўплыву звера” і сінтэзуецца ў агульнай ідэі, што нараджаецца як ісціна чалавека, пазбаўленага ад звера, – заставацца людзьмі, самімі сабой, свабоднымі ад звера знутры і звера са зне.

Купалаўскае “людзьмі звацца” становіцца заветам Васіля Быкава.

Задача пісьменніка, паўтараючы словы Р.Барадуліна, заключаецца таксама і ў тым, каб “надточваць памяць” [1, с. 331], таму што “у людзей ужо знікла ахвота што-небудзь будаваць наогул...” [1, с. 92], што “досьвед няўдач ды пакутаў нічога ня значыць, бо кожнае пакаленьне ўсё пачынае спачатку” [1, с.107] і г.д.

Але кожная, нават самая патрэбная думка, можа быць інтэрпрэтавана з дакладнасцю наадварот (як ў апавяданні “Тры словы нямых”). І кожны адмысловы вобраз убачаны і перайначаны па-своёму, з той жа дакладнасцю наадварот (“Помнік ад дэмакраты”).

Мэта – “... што значыць гэтая прыпавесць...” [1, с. 329]?

“Каб душу ўратаваць... Прыпавесці народнага пісьменніка напісаны на вырост. Каб, спасцігаючы іх, чытач і вачэў, і вышэў. Бачыў далёка і глыбока. Цягнуўся розумам і душою дарасці да неба Быкаўскае думкі... Няўдзячная яна, справа – надточваць памяць” [1, с. 331].

Такім чынам, складнікам вялікай Мэты пісьменніка з’яўляюцца лейтматывы-формулы: знічыць, забіць “звера ў сабе”, “людзьмі звацца”, “надточваць памяць”, што можа быць успрынята як “звышзадача”, “сістэмная якасць”, што ўласціва ўсёй структуры кнігі і напаўняе кожны з твораў новым зместам.

Героі, матывы вяртаюцца. Але яны прыходзяць часцей не са спадчыны самога пісьменніка, а з усяго кантэксту, створанага чалавецтвам, успрынятага ім як актуальныя пытанні часу, якія патрабуюць наоў свайго вырашэння. Фармулюючы скразныя праблемы ў форме мастацкіх вобразаў, аўтар тым самым адрасуе іх чытачу, абуджаючы яго думку, нагадваючы і яму аб неабходнасці забіць “звера”, вярнуць памяць.

Лейтматыў страчанай і вярнутай радзімы – скразны ў пісьменнікаў рамантычнага кірунку. Лейтматыў страчанай і вярнутай памяці, таксама як і купалаўскае “людзьмі звацца”, прагучаў стагоддзе назад у творчасці Марсэля Пруста. Але вяртаючыся наоў у ХХІ ст., гэты матыву разам з марай, з надзеяй уключае і глыбокі роздум аб страчаных магчымасцях, аб прычынах паразы розуму перад нахабствам сілы, аб здрадзе сваяцтву, роднаскасці перад абяцаннем кавалку “духмянага сыру” [1, с. 204].

Калі рукаюцца душы – гэта абавязковая ўмова выжывання роду чалавечага, нацыі, чалавецтва. *Калі рукаюцца душы* – гэта стан сумоўя,

лучнасці душ. “... на свеце існуе толькі адна-адзіная раскоша – раскоша чалавечых повязяў” [6, с. 100]. З прозай дэ Сент-Экзюперы кнігу Р.Барадуліна і В.Быкава звязвае скразная ідэя – ідэя чалавечых повязяў, *калі рукаюцца душы*... Мадэль повязяў, *калі рукаюцца душы*, – мадэль ланцуговай рэакцыі: *рукаюцца душы* –... тэксты – ...мастацтвы – ...аўтары-чытачы – ...аўтары і чытачы – ...

“З падстрэшша роднае хаты” лепш відаць. Своеасаблівы пункт гледжання і ўспрымання, тая кропка, пункт, што як магніт, прыцягвае і адштурхоўвае, што наталяе, як крыніца, і што лучыць, як зямля.

Ушаччына вабіць да сябе чалавека, які шмат вандраваў, як некалі багаслаўляла, адпускаючы ісці ў *свет божы*...

Літаратуразнаўства па сваёй прыродзе інтэрдысцыплінарна. Пры наяўнасці суб’ектыўнага, аднаўляецца тым не менш аб’ектыўнае; нацыянальна ідэнтычнае існуе ў складаным перапляценні з агульначалавечым. Тэксты існуюць ва ўзаемадзеянні на розных узроўнях, і кожны фарміруе свой кантэкст і сваю сістэму адсылак – да створанага народамі, пісьменнікамі іншых часоў, да напісанага раней Р.Барадуліным, В.Быкавым. Ключавой формулай узаемадзеяння з’яўляецца сітуацыя, *калі рукаюцца душы*.

... *рукаюцца душы*, *калі* ёсць што сказаць адзін аднаму. Перацякае, пераходзіць адно ў другое, як я і інь, *калі рукаюцца душы*... Прынцып дапаўняльнасці ў філасофіі спраўджаецца і ў дачыненні да літаратуры.

... *рукаюцца душы* – праз межы, праз перашкоды, праз гады, якія праляглі паміж гадамі творчасці, гадамі сталення, паміж другім і самім сабою, толькі іншым – дарослым, паміж аўтаром і чытачом. *Калі рукаюцца душы* – гэты стан выяўляе магчымасць дыялогу паміж аўтарам і ... аўтарам, дыялогу – повязяў чалавека з іншым чалавекам і з самім сабою.

Без гэтай сітуацыі – сітуацыі–калі–рукаюцца–душы, сітуацыі повязяў – далейшае ісцванне беларусаў на сваёй зямлі, як і чалавецтва на Зямлі, уяўляецца сярэчным. Таму за адказам на гэту памежную, экзістэнцыйную сітуацыю пісьменнік звяртаецца да чытача, да ўсяго нашага часу, адрасуючы яму сваю кнігу. Інтэрдысцыплінарнасць у дадзеным выпадку бачыцца ў тым, які водгук знойдзе ў чытача кніга беларускіх аўтараў. Пэўным адказам на яе можна лічыць і нашу канферэнцыю.

Такім чынам, задача творцы заключаецца таксама ў тым, каб у мастацкіх вобразах акрэсліць Мэту жыцця чалавека (грамадства, нацыі, чалавецтва) на дадзеным адрэзку жыцця або з больш агульных пазіцый. Задача даследчыка, які фармулюе гэту Мэту згодна з пазіцыяй пісьменніка, заключаецца таксама ў тым, каб, звярнуўшыся да сферы памежнага, інтэрдысцыплінарнага, прадставіць гэту Мэту як актуальную задачу жыццядзейнасці чалавека (грамадства, нацыі, чалавецтва), уключыўшы яе ў сферу яго жыццёвых інтарэсаў і патрабаванняў.

Літаратура перад пагрозай знішчэння нацыі, мовы, дзяржавы, творцы, самога мастацтва слова ... фарміруе адмысловы кантэкст, які “прарастае” ў іншыя сферы жыцця – нацыі, дзяржавы, творцы, мастацтва.

З міфа пачынаецца гісторыя чалавечай цывілізацыі, міфам заканчваецца жыццё і творчы шлях пісьменніка. Вядома выказванне Томаса Мана пра тое, што “калі ў жыцці чалавецтва міфічнае ўяўляе сабою раннюю і прымітыўную ступень, дык у жыцці асобнага індывіда гэта ступень позняя, ступень сталасці” [7, с. 5]. Міфы-прыпавесці В.Быкава ўзрастаюць у часе крышталізацыі жыццёвага і творчага вопыту, у іх гэты вопыт згортваецца і набывае ўсеагульнае, адцягненае тлумачэнне.

На гэтай жа глебе ўзнікае пасмяротны міф пра чалавека.

Але не было да Быкава і не будзе пасля Быкава такога, як Быкаў. Толькі каб не ператварыць яго ў “помнік ад дэмакратыі”, у якім *другія, іншыя* будуць бачыць і вывучаць *другога, іншага* Быкава.

Літаратура:

1. Барадулін Р., Быкаў В. Калі рукаюцца душы. *Паэзія з прозай*. – Мн., 2003.
2. Бердяев Н. Самопознание. – М., 1991.
3. Затонский Д.В. Модернизм и постмодернизм: Мысли об извечном коловращении изящных и не изящных искусств. – Харьков, 2000.
4. Лермонтов М. Избранное. – Л., 1979.
5. Розанов В.В. Соч. Т.1. Религия и культура. – М., 1990.
6. Сэнт-Эзюперы А. Планета падзеяў: выбранае. – Мн., 1984.
7. Манн Т.Иосиф и его братья: Тетралогия. – М., 1991.